

REȘEDINȚA CANTACUZINĂ DE LA AFUMAȚI - ILFOV

Aristide Ștefănescu
Muzeul Național Cotroceni

Satul Afumați, din apropierea Bucureștilor, situat la numai 15 Km de centrul Capitalei se află așezat pe valea Pasărea. Cândva zona avea întinse păduri, din care locuitorii vechii așezări obțineau mangalul. S-ar părea că de aici ar deriva și numele localității, amintind ocupația de cărbunari. Terenul este propice locuirii umane și cercetările arheologice de suprafață sau sistematice au scos în relief locuirea de pe malurile vechilor covoari ale câmpiei, încă din epoca bronzului. Terasa joasă a râului Pasărea au relevat o densă locuire străromânească din secolele IX-XI¹. Aceasta pare să fi constituit chiar fondul demografic al evoluției satelor medievale. Venind din secolele XV-XVI satul Afumați a cunoscut o istorie îndelungată, agitată, cu momente de avânt dar și cu lungi etape de stagnare. Satul a fost amintit pentru prima dată într-un hrisov scris la 27 mai 1510². Anterior acestui moment părți din satul Afumați aparțineau domniei. La acea dată Vlad Voievod cel Tânăr, Vlăduț fiul lui Vlad Călugărul³, îi întărea prin hrisov unui Neagoe al lui Drăghici, a patra parte din satul Afumați, parte cumpărată de Drăghici de la Vlad. S-a adăugat apoi, partea cumpărată de același Drăghici de la un oarecare Bran. În noiembrie 1525 moșia Afumați era dăruită de boierul Calotă mănăstirii Glavacioc⁴ și Radu Vodă emitea hrisov pentru această danie. În secolul al XVI-lea Afumați era moșie domnească în cea mai mare parte.

Același sat avea să cunoască gloria zămislirii unui mare voievod al românilor. Se menționează adesea că Afumați este satul de baștină al voievodului Radu de la Afumați⁵. Există și opinia că n-ar fi vorba de Afumații de lângă București, ci de așezarea cu același nume din Oltenia. De remarcat ar fi doar faptul că deși era stăpânul moșiei Afumaților, din coasta Bucureștilor, Radu de la Afumați n-a stăruit prea mult în reședința de pe Dâmbovița⁶. S-a amintit chiar curtea lui Radu Voievod de la Afumați, de unde erau emise documente din „satul ce se numește Afumați”⁷, vecin cu Dobroești. Tot în preajma satului sau a reședinței sale, Radu de la Afumați a dat mai multe bătălii consemnate pe piatra mormântului său de la Argeș⁸.

Ajuns vistier, Neagoe și soția sa, Caplea pe la 1526 au primit de la Radu de la Afumați încă o parte din moșia satului Afumați⁹.

---

* Comunicare prezentată la Colocviul de Istoric organizat de Muzeul Național Cotroceni. 4-6 decembrie 2000.

¹ Panait I. Panait, *Densitatea așezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureștilor (sec. X-XI), în Rev. Muz. Mon.*, 3, 1973, p. 237.

² Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, vol. I, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 26.

³ DIR. B. Țara Românească, XVI, I, p. 59-60.

⁴ Radu Ciuceanu, *Dovezi arheologice medievale la Afumați, în Izvoare arheologice Bucureștene, II, București*, 1985, p. 52.

⁵ Grigore Ionescu, București: *Ghid istoric și artistic*, București, 1938, p. 378.

⁶ Dumitru Almaș, Panait I. Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974, p. 17.

⁷ DIR. B. Țara Românească, XVI, I, p. 193.

⁸ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, loc. cit.

⁹ DIR. B. Țara Românească, XVI, II, p. 15.

Încheierea rolului istoric al lui Radu Voievod de la Afumați a însemnat și stagnarea localității. Palatul său a fost ars și dărâmat de conspiratorii care-i grăbiseră căderea: Drăgan postelnicul și Neagoe vornicul¹⁰.

Pe la 1584 Petru Vodă Cercel amintește satul Afumați, identificat cu siguranță, având moșia vecină cu a satului Dobroiești. La 8 iulie 1584 Petru Cercel întărea lui Drăghici logofăt moșii la Dobroiești și la Siliște, mărginite de valea Strâmbului, hotarele Ștefăneștilor și Afumaților și apa de la Colentina.

Cinci ani mai târziu, la 5 iulie 1589 Mihnea Vodă întărea satul Afumați jupânului Filip mare armaș și socrului său Udriște ban din Mărgineni. Se pare că Udriște banul din Mărgineni este același cu Udriște vistierul de la Mărgineni, soțul Ancăi fiica lui Radu de la Afumați¹¹. Ceva mai târziu, în vremea aceluiași domnitor moșia a ajuns în posesia clucerului Dragomir Butoianu¹². Acesta ar fi construit o pereche de case boierești. Se menționează că pe locul palatului lui Radu de la Afumați a zidit un rând de case, ale căror ziduri se mai vedeau înainte de 1899¹³.

Un secol după Radu de la Afumați, rubedeniile sale, postelnicul Constantin Cantacuzino, căsătorit cu Domnița Elina fiica lui Șerban Voievod și nepoata lui Neagoe Basarab, după unele opinii, dobânda moșia de la Afumați¹⁴. Aceasta era doar una din proprietățile Cantacuzine ale zonei. La sfârșitul secolului al XVII-lea, ilustrul neam al Cantacuzinilor deținea moșiile de la Afumați, Tunari, Fundenii Doamnei, Grozăvești, Cotroceni și Lupești, din apropierea Bucureștilor¹⁵. Prin ultimele diate ale postelnicesei Elina, moșia Afumați revenea în posesia viitorului stolnic, fiul ei, Constantin Cantacuzino¹⁶ și lui Drăghici¹⁷.

Pe la 1696, stolnicul Constantin Cantacuzino, ilustru precursor al modernismului românesc, era stăpân al moșiei de la Afumați, pentru care a zidit și o frumoasă biserică¹⁸. Căsătorit cu Safta, fiica lui Buhuși, boier de la Moldova, stolnicul și-a întocmit gospodărie socotită, cu case frumoase la Afumați. Casa, un veritabil palat, era monumentală¹⁹. Fusesse ridicată în stil occidental, cu pivnițe boltite, cu calote semisferice și un stâlp central. Etajul avea camere mari, luminoase, boltite, așezate în jurul unui hol central. La ferestre erau ancadramele din piatră, dăltuite cu motive, așa cum văzuse stolnicul pe la Veneția. În casă funcționa un paraclis intim, iar în partea de vest a curții era biserica.

Biserica curții ridicată de stolnic lângă casele sale în 1696 are hramul Adormirea Maicii Domnului. Deasupra ușii de intrare, pisania, cu litere dăltuite, de 6 cm în piatră menționează²⁰: „† Cu voia și ajutorul priasfintei uniia și trisipostatei Troițe, în slava și lauda de Dumnezeu Născătoarei pururea Fecioare Marii; această sfântă și dumnezeiască

¹⁰ Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de Biserici din România*, I, București, 1899, p. 67.

¹¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea*, Ed. Sacculum, I. O., Ed. Vestala, București, 1999, p. 30.

¹² Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 68; Radu Ciuceanu, p. 52.

¹³ Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 68.

¹⁴ Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 65.

¹⁵ Panait I. Panait, *Cercetări privind Biserica mănăstirii Cotroceni din București*, Revista Monumentelor Istorice, An XLI, I, 1992, p. 13–26.

¹⁶ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 52.

¹⁷ Mariana Lazăr, *Domeniul feudal Cantacuzin în opțiunile testamentare ale Elenei Cantacuzino*, Colocviul Național de Istorie și Artă, Muzeul Național Cotroceni, București, 1996, p. 32.

¹⁸ Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 68.

¹⁹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 26.

²⁰ Citită și de noi la 11.03.1999, împreună cu: d-na Carmen Cantemir și fotografu Guță Gheorghe.

biserică, Constandin Cantacuzino b(i)v v(e)l stol(nic), den temelie o au ridicat, o au făcut și o au înfrumusețat întru pomenirea de veci a părinților, moșilor și strămoșilor săi și a lui și a tot rodul lui ș(i) neamului lui, la anul de la zidirea lumii 7204 și de la spăsenia ei 1696”²¹.

La Afumați au fost înmormântați o parte din scoboratorii Cantacuzini, morți până în 1703, după cum îi menționează și piatra de mormânt încastrată în perețele de vest al bisericii, în partea stângă a intrării.

În vremea lui Alexandru Ipsilanti înfățișarea bisericii stolnicului a fost modificată. Atunci a fost amenajat și micul pridvor cu coloane de inspirație corintică.

Funcționarea ca biserică a satului a impus separarea conacului de biserică printr-un zid de incintă²². Devastată în 1821 și reparată pe la 1852, 1899–1900, 1955, 1964, 1994–1996, când a fost pictată din nou, biserica funcționează și astăzi. Pe perețele de vest al pronaosului, la locul ctitorilor, deasupra ușii se află câteva medalioane, moderne, înfățișându-I pe I.P.F. Justinian, Constantin Cantacuzino – stolnicul și Sf. Sava Brancovici.

Radu Greceanu a notat ca la Afumați, stolnicul Cantacuzino „au făcut case, heleșteu și alte nemestii (clădiri) cu multă chibzuială”²³. Se bănuiește că acest frumos conac al stolnicului a acoperit locul ocupat altă dată de casele lui Radu de la Afumați.

Stolnicul și fiul său Ștefan Voievod Cantacuzino au pierit sugrumați din ordinul sultanului în 1716. În acest caz curțile Cantacuzinilor de la Afumați reveneau în stăpânirea celui alt fiu al stolnicului, Răducanu. Dar nici acesta n-a supraviețuit momentului morții fratelui său și asupra proprietăților de la Afumați s-a așternut paragina. Ele au revenit moștenire neamurilor dinspre surori²⁴.

După 1750 la București au luat ființă câteva întreprinderi manufacturiere. Așa au fost lumânăria de ceară albă a marelui vistier Mihai Cantacuzino, moara de hârtie de la Fundeni, o manufactură de postav la Pociovaliște și una la Afumați, sau una de testemele la Mărcuța, apoi una de bere la București²⁵.

Mihai Matei Cantacuzino, la stabilirea sa în Rusia, a lichidat în martie 1775 proprietățile sale de la Afumați²⁶.

În secolul al XVIII-lea casa stolnicului Cantacuzino de la Afumați a ajuns în posesia lui Alexandru Ipsilanti. Acesta, interesat de proprietatea de pe malul râului Pasărea a întreprins și unele lucrări de reparații²⁷.

În ultimii ani ai secolului al XVIII-lea conacul era ruinat.

I-a stârnit interesul lui Alexandru Moruzi, care a făcut la Afumați și o fabrică de hârtie. Referitor la acest moment Dionisie Ecclesiarhul notează²⁹: „când i-au venit mazilie, au pus-o în spinarea Mitropoliei de i-au dat sumă de pungi de bani geremea, zicând că mitropolitului îi este de trebuință, să facă hârtie de tipografie”.

²¹ Alexandru Elian și colectiv, *Inscripțiile medievale ale României*, I, Orașul București, Ed. Acad. Rom., București, 1965, p. 199.

²² Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 26.

²³ Virgil Cândea, Constantin Brâncoveanu – „Interesele țării și ale neamului românesc”, *Magazin Istoric*, An XXII, Nr. 9(258) septembrie 1988, p. 14.

²⁴ Neculai Șandru, *Vulturul Cantacuzin*, Ed. Albatros, București, 1975, p. 130.

²⁵ Dumitru Almaș, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 60.

²⁶ Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 236.

²⁷ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 26.

²⁸ Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 378.

²⁹ George Ioan Lahovary, *Marele dicționar geografic al României*, I, București, 1898, p. 22.

După 1803 se pare că manufactura de postav de la Pociovaliște a fost mutată la Afumați. Aici, probabil, a funcționat până în 1812 când localul a fost transformat în spital³⁰. S-ar părea că stabilimentul economic a funcționat la mare distanță de reședința boierească, în aval, pe celălalt mal al apei, în imediata apropiere a actualei șosele, la intrarea în localitate, acolo unde zidul de incintă marcat de vreme însoțește șoseaua, spre uimirea contemporanilor noștri.

La rândul său, aga Alecu Schina căsătorit cu Maria Ipsilanti a primit ca zestre moșia Afumați³¹ cu mai multe trupuri de moșie și sate. S-ar părea că Alecu Schina a adunat locuitorii micilor sate, formând o localitate importantă, satul Afumați în care ar fi colonizat și familii suddunărene aduse de generalul Kiseleff³².

Harta rusească a principatelor ridicată prin 1828–1832 înfățișează între Ștefănești de jos, Afumați și Șindrilița întinse păduri. Satul Afumați avea atunci 131 case, ceea ce însemna un sat mărișor³³.

Conacul Cantacuzinesc devastat de trupele otomane de represiune în 1821, reparat, cât s-a putut a cunoscut și unele modificări. Ajuns, prin cumpărare în posesia unui baron, Sterie Dumba, acesta a pus de s-au făcut unele reparații în a doua jumătate a veacului al XIX-lea³⁴. Acum, se pare că s-a modificat planul, realizându-se geamlăcul și interesanta feronerie a bisericii. Pentru săteni, Sterie Dumba a construit o școală pentru băieți și pentru fete. Când în 1898 preotul Marin Dumitrescu vizita satul Afumați, era impresionat de gospodăriile sătenilor, organizate sub coordonarea fostului proprietar Schina³⁵. La acea dată satul compus din cătunele Afumați și Boltași, avea 1667 de locuitori în 322 de case situate lângă pădurea Grădiștea³⁶.

Moșia Afumaților măsura 4157 ha arabile. Frații M. și N. Dumba dețineau 3075 ha arabile, din care cultivau 2400 ha, 150 ha rămăneau izlaz și 525 erau păduri. Locuitorii satului dețineau 1082 ha pământ arabil. Cei 358 de plugari ai satului aveau 256 de pluguri și 347 care și căruțe cu boi și cai; 38 de locuitori erau meseriași. Comerțul local era înfăptuit de 10 cârciumari și un hangiu. Școala mixtă care funcționa în sat, era frecventată de 23 băieți și 9 fete. Satul avea 1258 vite mari – cai, boi, vaci, bivoli și 4428 de oi, capre și porci. Mai dispuneau de un heleșteu cu pește. Aveau 3 mașini de traserat cu aburi³⁷.

În comună 243 locuitori fuseseră împrăștiți și mai rămăseseră de împrăștiat 164³⁸. În 1913, scoboratorii lui Sterie Dumba au vândut moșia de la Afumați familiei Negroponte³⁹.

În 1986, comuna Afumați, din partea de nord – est a Bucureștilor, situată pe Balta Afumați, a constituit o unitate de sine stătătoare în cadrul Sectorului Agricol Ilfov, cu 7,1 mii de locuitori⁴⁰.

³⁰ Constantin Căzănișteanu, Marian Ștefan, *Zavistia de la Pociovaliște*, Magazin Istoric, An III, Nr. 12(33) decembrie 1969, p. 80.

³¹ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 52–53.

³² George Ioan Lahovary, *Marele dicționar geografic al României*, I, București, 1898, p. 22.

³³ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. a II-a, Ed. Sport-Turism, București, 1979, p. 19.

³⁴ Neculai Șandru, *op. cit.*, p. 130–131; Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 52–53.

³⁵ Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 67.

³⁶ George Ioan Lahovary, *op. cit.*, p. 21.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 52.

⁴⁰ Informația Bucureștiului, An XXXIV, Nr. 10288, joi 20 noiembrie 1986.

Conacul a ajuns până în zilele noastre, ne apare transformat, cu adaosuri și remodelări. El este o clădire masivă cu contraforți, pe două nivele. De fapt este o pivniță supraînălțată și un nivel cu camere de locuit. Corpul principal este decroșat spre sud, acolo unde se află și o scară de piatră care duce la o terasă, ocupând doar o porțiune din fațadă. Am putea intui în aceasta un rest dintr-o logia ipotetică.

Pe fațada dinspre vest se păstrează intrarea arcată la pivnița cu bolți având calote sferice, și intrările de serviciu.

La nord se pare că intervențiile au fost mai brutale, rezultând chiar o porțiune din clădire cu trei nivele și o intrare de serviciu. În plan mai îndepărtat sunt construcții din curtea gospodărească.

Un șopron, adăpostește o intrare și dinspre nord-est.

La casa mare, un veritabil palat, nu s-au păstrat elemente decorative și nu se disting elemente din pietrăria ancadramentelor.

Casa pare să fi fost centrul complexului, împrejmuit cu ziduri puternice, prezentând spre interior contraforți. La o simplă apreciere, această incintă se apropie de circa 20 ha. O dovadă a funcționării diverselor componente în curți separate, sunt zidurile despărțitoare, comunicând prin porți, de la stradă dar și între curți.

Biserica în formă de navă are o turlă din lemn, îmbrăcată în tablă zincată, așezată deasupra pronaosului. În decorația exterioară se distinge șirul ocnitelor arcate semicircular, decorație ce se întrerupe la unul din contraforții puternici, situat înaintea de ultima fereastră. Cele trei ferestre de sub arcatura ocnitelor au ancadramente decorate cu elemente florale. Ultima fereastră dispune și ea de un ancadrament din piatră, dar este mai largă decât celelalte. Și decorația este deosebită. Credem astfel că dincolo de contrafort putea să fie un pridvor, a cărui formă este greu de precizat. Prin zidirea pridvorului și dărâmarea zidului de vest, biserica a fost lungită, necesitând și o fereastră nouă. Pe noul zid de vest, la locul ctitorilor, deasupra ușii se află medalioanele înfățișând pe: I.P.F. Justinian, Constantin Cantacuzino stolnicul, Sf. Sava Brancovici – o eroare, pentru că un oarecare rol a avut, în realitate, Gheorghe Brancovici.

Actuala biserică are un pridvor restrâns, cu două coloane rotunde⁴¹, cu capitele și pereți din sticlă și metal, evident adăugat mult mai târziu.

Până în urmă cu câteva luni conacul adăpostea o întreprindere agricolă de stat. Despre foști ctitori și proprietari Cantacuzini se știa mai puțin. Mai cunoscut părea să fie ultimul deținător, Negroponte.

Salonul central, uriaș este astăzi acoperit de un luminator. Încăperile de pe stânga și dreapta sunt luminoase.

În salonul central și pe culoare se păstrau mai multe oglinzi italienești din secolul al XIX-lea. Se amintesc și unele piese de mobilier cedate unei asociații agricole, cu câțva timp în urmă, ce par să vină din aceeași arie a Europei centrale și de vest.

La Afumați este una din acele puține reședințe boierești pe care mai mult le bănuim și le cunoaștem mai puțin vădind componente de valoare și o planimetrie remarcabilă.

Alături de Afumați, neamul Cantacuzinesc a mai dispus de asemenea reședințe. Sunt cunoscute casele familiei de la Bucșani, Ciocănești și Dobreni, în Ilfov, Drăgănești, Filipești de Pădure, Filipești de Târg, Florești, Mărgineni și Șoplea în Prahova sau de

⁴¹ În curtea Bisericii se mai păstrează un fus de coloană, de aceeași factură.

la Sărata jud. Buzău. În diverse stări de conservare, unele se mai păstrează și astăzi. S-ar impune contemporaneității mai multă grijă și acel spirit gospodăresc cu care le-au înfăptuit stăpânii lor, scoborâtori din împărați.

Și la Afumați intervențiile au făcut să dispară curțile interioare cu multiplele lor utilizări. Doar situarea dominantelor: casa și biserica ne fac să ne gândim la curți speciale sau alveole cu o circulație strictă. Nu putem admite curtea orătâniilor fără zid cu poartă, tot așa cum nu putem gândi curtea de interes gospodăresc cu grădina otova.

Textul nostru și-a propus să rememoreze pagini de cronică ale unui sat ilfovean, implicat în modernismul izvorât în plin ev mediu, situat în preajma Bucureștilor, pe lângă care trecem adesea, chiar fără să observăm urmele înaintașilor. Cantacuzini, gospodari din secolul al XVII-lea s-au implicat în viața localității, îmbogățindu-i patrimoniul cu valori ce au traversat secolele. Astăzi ne minunăm, le redescoperim și le subliniem cu interes.

SUMMARY

The Cantacuzino Residence of Afumați – Ilfov

The Afumați village is located at 15 km distance from Bucharest. During the Middle Ages, the area was rich in wood, and a source of charcoal. The land is favourable and it was already inhabited during the bronze age.

The famous Cantacuzino family owned several estates in the area.

The author follows the history of the Afumați village, as it can be traced from various documents.